

EKONOMİK COĞRAFYA

Doç. Dr. Nuri YAVAN

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Coğrafya Bölümü
Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı
nuri.yavan@ankara.edu.tr

EKONOMİNİN BÜYÜKLÜĞÜ VE ÖLÇÜLMESİ: GSYİH ve Hesaplanma Yöntemleri

- **Dersin İçeriği**
- Ekonominin Ölçümü: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)
- GSYİH'nın Hesaplanma Yöntemleri
  - 1. Harcama Yöntemi
  - 2. Gelir Yöntemi
  - 3. Üretim (Katma-Değer) Yöntemi

Ekonominin ölçümü:

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)

- **Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)**, bir ekonominin büyüklüğünü veya bir ülkedeki tüm ekonomik faaliyetlerin ölçütünü yansıtır.
- Bir ekonomide işlerin nasıl gittiğinin ilk göstergesi, o ekonominin üretim miktarı ve onun nasıl geliştiğidir. Bunun içinde **en önemli gösterge GSYİH'dır**.
- **GSYİH**, bir ülke sınırları içerisinde belli bir zaman içinde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeridir.
- Bu tanımda belli bir zaman, **bir ay, üç ay ya da bir yıl** olabilir. **GSYİH genellikle bir yıl için ele alınır**. Nihai mal ve hizmetler ise, üretilen toplam mal ve hizmetlerden üretim için kullanılan ara mallar düşüldükten sonra geriye kalan değerdir.
- **GSYİH'nın Özellikleri**
  - 1) GSYİH'nın ekonomideki **tüm aktiviteleri (tüm mal ve hizmetler) içermesi** gerekmektedir.
  - 2) GSYİH hesaplanırken **üretilen tamamlanmış (nihai) mal ve hizmetlerin hesaba katılması** gerekmektedir. **Ara mallar hesaba katılmaz (mükerrerliği önlemek için)**.
  - 3) GSYİH hesaplanmasında **o hesap dönemindeki** üretilen mal ve hizmetler dahil edilir.
  - 4) GSYİH bir **ülkenin sınırları içerisinde üretilen mal ve hizmetleri** kapsar.
  - 5) GSYİH **belirli bir zaman periyodu için** ölçülür (genelde üç ay ve/veya bir yıldır).

GSYİH'nin Hesaplanması

Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) **üç farklı** yolla hesaplanmaktadır:

1. Harcama Yöntemi:

Belli bir dönemde bütün nihai mal ve hizmetlere yapılan harcamalar (tüketim harcamaları) miktarını ölçen GSYİH hesaplama metodudur.

2. Gelir Yöntemi:

Nihai mal ve hizmetleri üretirken üretim faktörleri tarafından elde edilen gelirleri (ücret, rant, faiz ve kârlar) ölçen GSYİH hesaplama metodudur.

3. Üretim (Katma Değer) Yöntemi:

Bir ekonomideki bütün firmalar tarafından yaratılan katma değerler toplamıdır.

1) GSYİH'nin **Harcama** yöntemiyle hesaplanması

Açık bir ekonomide, dört iktisadi kesime (Hanehalkları, Firmalar, Devlet, ve Dış Dünya) karşılık gelen **4 tür harcama** vardır:

I. Özel Tüketim Harcamaları (*Hanehalkı* Harcamaları): **C**

II. Gayri Safi Yatırım Harcamaları (*Firma* Harcamaları) : **I**

III. Kamu Tüketim ve Gayri Safi Yatırım (*Devlet* Harcamaları) Harcamaları: **G**

IV. *Dış Dünyanın* Net Harcaması (Net ihracat): **NX** (=X – M)

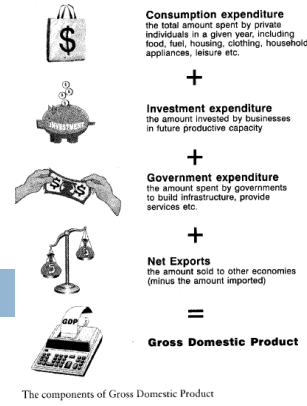
Harcamalar yönteminde bir ekonomide belli bir süre içinde nihai (*tamamlanmış*) mal ve hizmetlere yapılan *harcamaların toplamı* bulunarak GSYİH'ye ulaşılır:

GSYİH = tüketim + yatırım + devlet harcamaları + net ihracat (ihracat-ithalat)

$$\mathbf{GSYİH = C + I + G + NX (X-M)}$$

Burada yapılan tüketim, yatırım ve transfer harcamaları toplanır.

Harcama Yönteminin alt bileşenleri

I. Özel Tüketim Harcamaları (C): Tüketici harcamalarının, başlıca 3 ana tipi vardır:

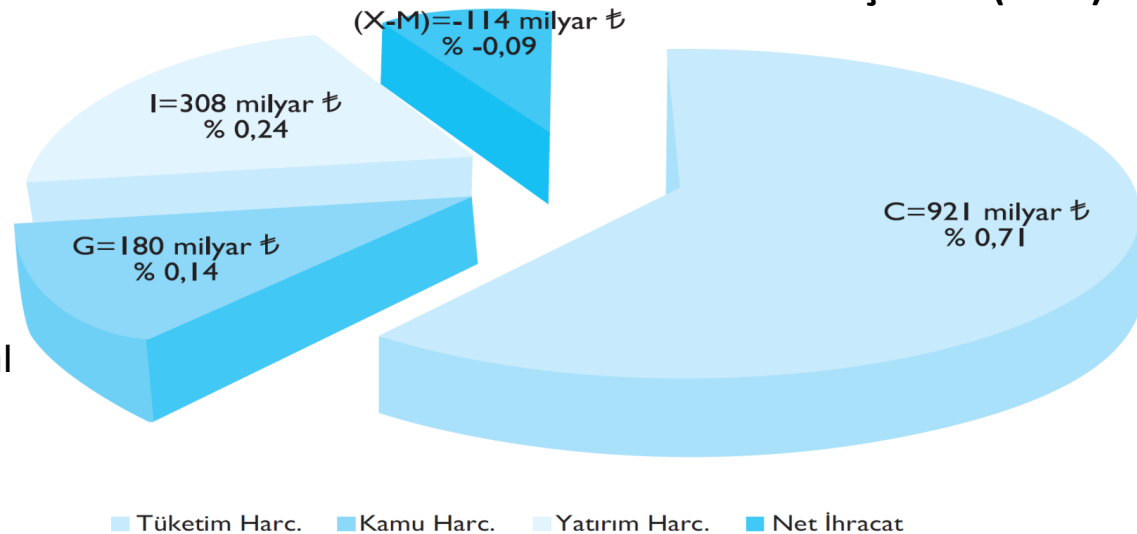
- **Dayanısız mallar** gıda, giyim, içki, temizlik maddeleri, ilaç, kırtasiye gibi çabuk tüketilen mallar.
- **Dayanıklı mallar** araba, müzik seti, beyaz eşya, mobilya gibi uzun süre kullanılan mallar.
- **Hizmetler** ulaşım, sağlık, tatil, enerji, eğitim, haberleşme, konut hizmetleri (kira karşılığı), hukuksal ve mali hizmetler gibi elle tutulamayan mallar.

II. Özel Gayri Safi Yatırım Harcamaları (I): Özel sektör (Firmalar) tarafından makine, teçhizat, bina, tesis vb. yeni sermaye mallarının satın alınması ile stoklardaki artışları ifade eder.

- İktisadi anlamda *yatırım*; makine, teçhizat, bina, tesis vb. yeni sermaye mallarının satın alınması ile stoklardaki artışları ifade eder.
- Bu nedenle, yatırım yerine *sabit sermaye oluşumu* terimi de kullanılır.

III. Devletin Tüketim ve Gayri Safi Yatırımla İlgili Kamu Harcamaları (G): Devletin nihai mal ve hizmetler için yapmış olduğu harcamalardır.

IV. Net İhracat (X-M): İhracat ile ithalat arasındaki farktır. Bu miktar negatif (ticari açık) veya pozitif (ticari fazla) olabilir. Yurtiçinde üretilip başka ülkelere satılan mal ve hizmetlere *ihracat (dışsatım)*, yurtdışında üretilip yurtiçine satılan mal ve hizmetlere *ithalat (dışalım)* denir.

Türkiye GSYİH'nın Bileşenleri 2006: Harcamalar Yöntemi

	Milyar Dolar	GSYİH Yüzdesi (%)
Özel Tüketim Harcamaları (C)	267.5	66.4
Dayanıklı Mallar	43.1	10.7
Dayanıksız Mallar	193.5	48.0
Hizmetler	30.9	7.7
Yatırım Harcamaları (I)	78.8	19.6
Konutdışı	37.4	9.3
Konut	29.9	7.4
Stoklardaki Değişim	11.5	2.9
Devletin Tüketim ve Gayri Safi Yatırım Harcamaları (G)	70.2	17.4
Net İhracat (X – M)	-30.8	-7.7
İhracat (X)	113.6	28.2
İthalat (M)	144.5	35.9
İstatistikî hata	17.1	4.2
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)	402.7	100.0
Artı: Yurt dışından gelen faktör ödemeleri (gelirleri)	10.7	
Eksi: Yurt dışına yapılan faktör ödemeleri	11.0	
Eşit: GSMH	402.3	
Reel GSYİH (1987 fiyatlarıyla)	182.6	
Kişi Başına Reel GSYİH (1987 fiyatlarıyla)	2,502 \$	

Not: Rakamları yuvarlamaktan dolayı toplamlar tam olarak tutmayabilir
Kaynak: Türk İstatistik Kurumu.

Milyar TL	2012 İI Ç	2013 İI Ç	Büyüme (%)	GSYH 2013 (%)
Hanehalkı Tüketim (C)	18.781	19.769	5,3	65,5
Özel Sektör Yatırım (I)	6.435	6.303	-2,1	20,9
Devletin Kamu Harcamaları (G)	4.079	4.710	15,5	15,6
İhracat (X)	8.142	8.240	1,2	102
İthalat (M)	-8.341	-9.317	11,7	-3,6
Stok Değişimi (SD)	-231	439		1,4
GSYİH (Y) Sabit Fiyatlarla	28.864	30.145	4,4	100

Not: TÜİK, üretim yöntemi kullanılarak hesaplanan GSYİH'yı ana gösterge olarak kullanmaktadır. Harcamalar yöntemiyle hesaplanan GSYİH ile üretim yöntemiyle hesaplanan GSYİH arasındaki fark, GSYİH hesaplarında istatistik hata olarak gözükür.

2) GSYİH'nin **Gelir** yöntemiyle hesaplanması

Nihai mal ve hizmetleri üretirken üretim faktörleri tarafından elde edilen gelirleri (ücret, rant, faiz ve kârlar) ölçen GSYİH hesaplama metodudur.

Burada emek, toprak, sermaye, girişimcilik olarak sıralanan üretim faktörlerinin ellerine geçen ücret, rant, kâr ve faiz gelirleri toplanır.

- Bir diğer ifade ile, GSYİH'nin gelir yaklaşımı ile hesaplanması **bir ekonomide ekonomik faaliyetler sonucu elde edilen gelirlerin toplanması** suretiyle olur.

Faktör Fiyatlarıyla Yurt İçi Gelir (YİG) = Ücretler + Faizler + Rantlar (Kiralalar) + Kârlar

Piyasa Fiyatlarıyla Safi Yurt İçi Hasıla (SYİH) = Faktör Fiyatlarıyla Yurt İçi Gelir + (Dolaylı Vergiler-Sübvansiyonlar)

Piyasa Fiyatlarıyla Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) = Piyasa Fiyatlarıyla Safi Yurt İçi Hasıla + Amortismanlar

GSYİH = Ücret + Kâr + Faiz + Rant + Amortisman + Dolaylı Vergiler - Sübvansiyonlar

Amortisman: Üretim süreci içinde, makine ve teçhizat başta olmak üzere, daha önceki dönemlerde gerçekleştirilen yatırımlarla oluşturulan sermaye zaman içinde belli bir yıpranmaya uğrar ve değeri azalır. Sermayede yıpranma nedeniyle dönemler itibarıyla ortaya çıkan bu değer kaybına *amortisman* (*aşınma payı* veya *yıpranma payı*) veya *sermaye tüketimi* adı verilir.

TÜİK tarafından, Türkiye'nin gelir yaklaşımı ile ölçülen GSYİH'sı (2004 ve 2005 yılları için) aşağıdaki tabloda verilmiştir.

GELİR YÖNTEMİ İLE GSYİH	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)	
	2004	2005
Üretim ve İthalat Vergileri (Net)	72.8	86.9
Üretim ve İthalat Vergileri	73.6	87.9
(-) Subvansiyonlar	0.8	1.0
Sabit Sermaye Tüketimi	30.2	31.7
İşgücü Ödemeleri	113.3	129.7
Kamu	57.5	64.6
Özel	55.8	65.1
İşletme Artığı(*)	214.3	238.9
Tarım	39.0	40.3
Diğer	175.2	198.5
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla(**)	430.5	487.2

KAYNAK: TÜİK

(*) Üretim yöntemi ile hesaplanan Gayri Safi Yurt İçi Hasıladan artık olarak bulunmuştur.

(**) Üretim yöntemiyle Gayri Safi Yurt İçi Hasıla.

Bu tabloya göre faizler, rantlar ve kârlar doğrudan hesaplanmamış, üretim yöntemi ile hesaplanan GSYİH'dan artık olarak bulunmuş ve tabloda "İşletme Artığı" olarak verilmiştir.

Tablo'ya göre:

GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla) = Üretim ve İthalat Vergileri – Sübvansiyonlar + Sabit Sermaye Tüketimi (Amortisman) + İşgücü Ödemeleri (Ücretler) + İşletme Artığı (Faizler + Rantlar + Kârlar)

3) GSYİH'nin **Üretim** yöntemiyle hesaplanması

Bir ekonomideki bütün firmalar tarafından yaratılan **katma değerler** toplamıdır.

GSYİH'nin **Üretim Yöntemi** ile hesaplanması, ekonomide üretilmiş nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplanması suretiyle yapılır. Bu hesaplamada **ara mal olarak kullanılan mal ve hizmetler hesaplama**ya dahil edilmez, yaratılan **katma değer dahil edilir**.

Katma değer bir malın **piyasa değeri ile bu malın üretim sürecinde kullanılan girdilerin değeri arasındaki farktır**.

□ **Katma değer**, bir malın üretiminin her bir aşamasında o malın değerine yapılan ilavedir.

Üretim yönteminde GSYİH, her bir sektörde veya alt sektörde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları cinsinden değerleri alınıp toplanır.

Bu yöntemde, Türkiye'de milli gelirin en sağlıklı ölçümü ve dolayısıyla üzerinde en fazla durulanı üretim yaklaşımı ile olanıdır.

TÜİK, kamu kesimini ve dış dünyayı da hesaba katarak, 3 aylık ve yıllık olmak üzere, sektörlerde yaratılan katma değerleri ve oradan da GSYİH ve GSMH'yı hesaplayıp ölçer.

Üretim Aşamaları	Satış Değeri (Kuruş)	Yaratılan Katma Değer (Kuruş)
Buğday	21	21
Un	48	27
Hamur	83	35
Ekmek	125	42
TOPLAM	277	125

Üretim Yaklaşımına göre alt sektörler hesabına göre Türkiye'nin GSYİH Değeri

Sektörler	2012 II Ç	2013 II Ç	Büyüme (%)	GSYH 2013 / II Ç (%)
Tarım, Avcılık, Ormançılık	2.070,7	2.182,0	5,4	7,2
Balıkçılık	63,5	69,1	8,8	0,2
Madencilik ve Taşocakçılığı	210,5	203,5	-3,3	0,7
İmalat Sanayii	7.481,8	7.733,4	3,4	25,7
Elektrik, Gaz, Sıcak Su Üretimi ve Dağıtımı	587,0	602,6	2,7	2,0
İnşaat	1.678,7	1.806,2	7,6	6,0
Toptan ve Perakende Ticaret	3.872,7	4.067,8	5,0	13,5
Oteller ve Lokantalar	408,6	469,5	14,9	1,6
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	4.464,7	4.611,8	3,3	15,3
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	3.192,4	3.463,2	8,5	11,5
Konut Sahipliği	1.315,0	1.331,5	1,3	4,4
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	1.034,0	1.105,9	7,0	3,7
Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güv.	813,5	849,8	4,5	2,8
Eğitim	567,1	591,6	4,3	2,0
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	340,3	355,9	4,6	1,2
Diğer Sosyal, Toplumsal, Kişisel Hizmet Faaliyetleri	385,3	391,6	1,6	1,3
Ev içi Personel Çalıştıran Hanehalkları	39,5	41,9	6,1	0,1
SEKTÖRLER TOPLAMI	28.525,3	29.877,3	4,7	99,1
Dolaylı Ölçülen Mali Aracılık Hizmetleri	-2.150,9	-2.354,1	9,4	-7,8
Vergi - Sübvansiyon	2.489,8	2.621,8	5,3	8,7
GSYİH (Alıcı Fiyatlarıyla)	28.864,2	30.145,0	4,4	100,0

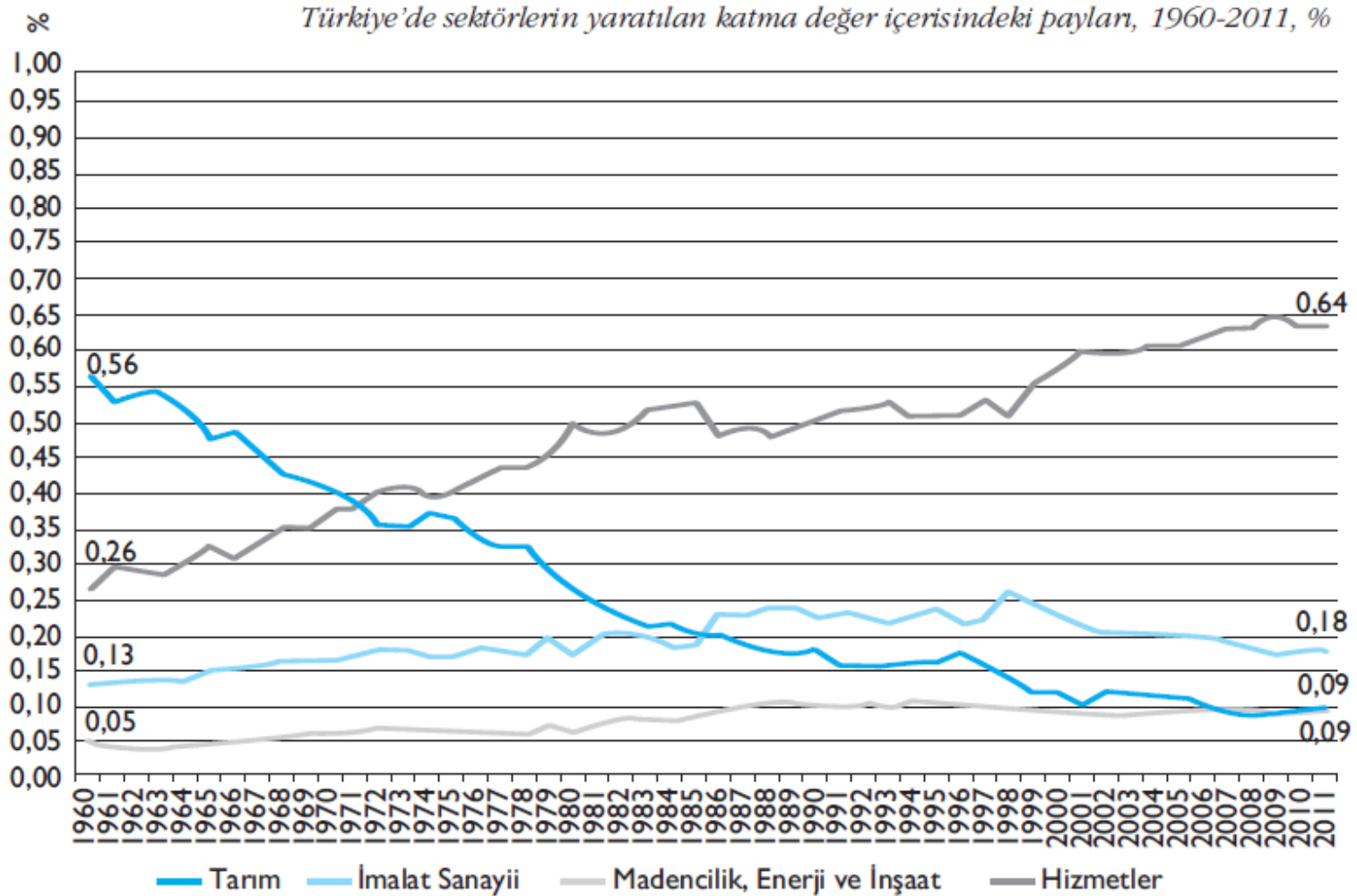
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla) = Tarım + Sanayi + Hizmetler = Toplam 3 ana 12 alt sektörün toplamı + Vergi – Sübvansiyon

Üretim Yaklaşımı ile Türkiye'nin GSYİH ve GSMH'sı (Cari Üretici Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

SEKTÖRLER	2004	2005
TARIM	48.4	50.0
SANAYİ	107.1	123.7
Maden	5.2	7.0
İmalat	87.6	101.2
Enerji	14.3	15.5
İNŞAAT	15.4	21.3
TİCARET	88.7	99.7
ULAŞTIRMA	62.0	71.7
MALİ MÜESSESELER	21.6	21.5
KONUT	18.4	22.4
SERBEST.MESLEK VE HİZ.	14.9	16.9
(-) İZAFİ BANKA HİZMETLERİ	10.8	12.5
SEKTÖRLER TOPLAMI	365.6	414.6
DEVLET HİZ.	42.5	47.7
KAR AMACI OLM.ÖZEL HİZ.KUR.	3.5	3.0
İTHALAT VERGİSİ	18.8	21.8
GSYİH(ALICI FİY.)	430.5	487.2
NET DIŞ AL.FAK.GEL.	-1.6	-0.8
GSMH(ALICI FİY.)	428.9	486.4

KAYNAK :TÜİK, YENİ GSMH SERİSİ

Türkiye'de Sektörlere Göre yaratılan katma değerın GSYİH içindeki payı (1960-2011)

Kaynak: Dünya Gelişme Göstergeleri (WDI), Dünya Bankası, 2012.